

ՅԵՂԱԳՐԱԿԱՆ

ՇԻՐԱԿԻ ԶՐԱՆՑՔԻ

(Ծնա ՀԱ. 1924, էջ 132.)

20 Օգոստոս 1924 Շիրակի 2560 մետր երկարութեամբ ջրանցքի ներքնուղու գործն աւարտուեց, նոյն տարու 27 Յուլիսին երկրորդ անգամ այցելելով կապս զիւղը, անցայ ներքնուղու երկարութեամբ, ամբողջապէս զննեցի: Կողուածքը, կամարները գրեթէ ամբողջապէս պատրաստ էր, հունը մեծ մասամբ ցեմենտուած էր, մնում էր 32 մետր ծակուածքը, տեղ տեղ կողուածքը յարդարում, յատակը մաքրում եւ ցեմենտով ծեփում էին խորտուեթուերը, որ ջրի սահանքին արգելք չմնայ: Անշուշտ մինչեւ Սեպտեմբերի վերջը ներքնուղին լիովին պատրաստ կը լինի եւ փորձ կը տրուի ջրի ընթացքին: Ներքնուղին բնական բազալտից կողեր ու կամարներ ունի 470 մետր, մնացեալ մասն ամբողջապէս սրբատաշ քարերով է կողուած, կամարուած եւ յատակը ցեմենտով ամբողջապէս հարթուած է: Ջրանցքի, ներքնուղու մէջ, հունը ծովից բարձր է 1660 մետր: Ամբարտակի մօտ, ջրի ընդունարանի ներքնուղու վերջին ծայրից (2560 մետրից յետոյ) 4.40 մետր բարձր է, որով ջրանցքի ջուրը սրբնթաց հոսելու է ամբողջ երկարութեամբ: Ներքնուղու ամբողջ երկարութեամբ, 2560 մետր, չորս տեղ անցք է թողնուած, որոնք երկաթի — պողպատի գռնակներով պիտի ամրանան, որպէս զի կարեւոր պարագային կարողանան ներքնուղու յատակին նստած աւազը կամ տիղմը մաքրել:

Արդէն անցեալ տարուան աշխանից փափուղուց վատակին ճանապարհ տուին, որպէս զի անարդել կարողանան շինել ամբարտակը եւ մեծ պատնէշը — բուրջը, որտեղց ջուրը կուտակուելով մտնելու է ներքնուղին: Մի թանձր պատնէշ է շինուած ցեմենտով 4.50 մետր բարձրութեամբ եւ 12 մետր երկարութեամբ, որը կտրել է վատակի հունը ձախից աջ, որպէս զի ջրի ընթացքը դառնայ դէպի ներքնուղին, մտնի արհեստական հունը — ջրանցքը: Ամբարտակի յատակը որոշ չափով ջրանցքի հունից ցած է, որպէս զի աւազ, տիւ այստեղ կուտակուի եւ չմտնի ջրանցքի հունը: Առաջին մաքրարական դուռը այս բրջի — պատնէշի մէջ է շինուած, որտեղից շատ հետութեամբ կարելի է դուրս

թափել ջրի բերած եւ ամբարտակի տակ լիցքրած կեղտոտութիւնը՝ աւազն ու տիլը: Ամբարտակը մոտաւորապէս տաս քառակուսի մետր կողեր, մօտ 100 մետր ծաւալ ունի, ուր ամբարուած ջուրը ուժեղ կերպով մղելու է դէպի ներքնուղին ջրի մեծ հոսանքը: Ներքնուղու սկզբէց 420 մետր ցած շինուած է երկրորդ մաքրարական դուռը, որ նշյալիս բացուում է վատակի հին դուռի վրայ: Երրրորդ մաքրարական դուռը կապսի ձորի մջն է, իսկ ըլրորդը գտնուում է կապսի մատուցման անկիւնի մօտ, եւ Ախուրեանի ձորերի միացման անկիւնի մօտ, ելեքտրական կայարանի համար բաց թողնուելիք ջըլնկեցից 50 մետր վերեւ:

Ելեքտրական Ուժի կայարանը շինուելու է Ախուրեանի եւ կապսի ձորերի կապուածքի — միացման անկիւնի մօտ, վատակի ձախ ափին, ուր Շիրակի ջրանցքի ջրեց մի քսաներորդ խորանարդ մետր ջուրը թողնուելու է դէպի խորանարդ մետր ջուրը թողնուելու է դէպի ջըլնկեցի ամբարտակը, որտեղից հարիւր ուժը մետր բարձրութիւնից պողպատի նովով ջուրը թափուելու է կայարանի այն ճախարակների վրայ որոնք պատրաստելու են ելեքտրական 2000 ձիու որոնք պատրաստելու ուժը լազարեն քաղաքը, գաւառը, ոյժ մասութը, որ լուսաւորեն քաղաքը, երկաթուղու մեքենատակարարենիցն ըուլհականոցին եւ ուրիշ կան արհեստանոցներին, ջուլհականոցին եւ մասնային չորս ամիսներում գործարաններին: Ամառնային չորս ամիսներում երբ ջուրն անհրաժեշտ է երկրամշակութեան, պարտէղներին եւ բանջարանոցներին, միայն $\frac{1}{20}$ պարտէղներին եւ բանջարանոցներին, միուն կապականարդ մետր ջուր են մատակարարելու ելեկտրական կայարանին, իսկ Սեպտեմբերից — տրական կայարանին, յատկացուի չորս հինգ անգամ աւելի, որպէս զի յատկացուի չորս հինգ անգամ աւելի, որպէս զի 700 ձիու ոյժ մատակարարեն ջուլհականոցին, մասնաբաններին, կտաւի գործարարականի մասնաբաններին, կտաւի գործարարական նին, եւ դրա համեմատ երկաթուղու մեքենական նին, գործարաններին, քաղաքի տրամվային եւ միւս գործարաններին, արհեստանոցներին:

Ելեքտրական կայարանի ուրուագիծը, շինարարական նիւթերը արդէն պատրաստ են, ապսպրուած է պողպատի 98 մետր բարձրութեամբ նովով եւ ուրիշ կարեւոր գործիքները: Քաղաքին եւ ընդհանրապէս Հայաստանի համար այս ջրանցքը ոչ միայն գիւղատնտեսական տեսակէտով մեծ բարձր է առաջացնելու, կան տեսակէտով մեծ բարձր է առաջացնելու, ոռոգելով 15.000 դեսետատին կամ 16 հեկտար հող, այլ արա հետ կցուած ջուլհականոցը, երկաթուղու մեքենական արհեստանոցը պարբերաբար նորանոր գործեր են ծագեցնելու, տնտեսական զարգացման մեծ զարկ են տալու: Արդէն վաղուց գործում է երկաթուղու մեքենական

արհեստանոցը, որտեղի աշխատաւորները վերջին չորս տարուան ընթացքում, պատերազմի յեղափական խժդութիւնների եւ արկածախնդրութեան ըրջանում, 1915—1921, փշացած շոգեշարժ քարշակներից մի քանի հատը, առանց վճարի, վերանորոգեցին եւ նուիրեցին նորակազմ Հ. Ս. Խ. Հասարակապետութեան եւ գեռ շարունակում են այդ անձնուէր գործը մեծ եռանդով։ Պէտք է տեսնել, թէ ինչպիսի փշացած, անպետքացած եւ ջարդուած քարշակներ են նորոգել եւ գործադրութեան դրել, որպէս զի մարդ կարողանայ որոշ գաղափար կազմել արհեստանոցի գործաւորների կատարած այս զոհաբերութեան մասին։ Սյն ժամանակ երբ հնարաւորութիւն չկար նորանոր մեքենան-քարշակներ ձեռք բերելու եւ բարեկարգելու երկաթուղու գնացքներն, այս ծառայութիւնը, անձնուրաց զոհաբերութիւնը անգնահատելի էր։

Արդէն շինուամ եւ կարգի են դրւում ջուշականոցի մեքենաները, որը Հայաստանին նուիրել եւ մեղ ուղարկել է Հ. Ս. Խ. Հասարակապետութիւնը 1923ին։

Երկաթուղու մեքենական արհեստանոցի, ջուշականոցի եւ ելեկտրական կայարանի համար “Հանդեսին”, կը գրեմ մի ուրիշ անգամ մանրամասնաբար։

Ջրանցքը ներքնուղուց դուրս գալուց յետոյ՝ 45 կիլոմետրի երկարութեամբ ընթանում է Շիրակի դաշտում կազմելով աղեղնաձեւ քաղաքիս շուրջը, որը ոսոգելու է 16 հեկտար դաշտի հողերը։ Այս 45 կիլոմետր ջրանցքի 85% արդէն պատրաստ է, փորուած է, պէտք է հունը տեղ-ատեղ ցեմենտով եւ քարով բարեկարգել։ Մինչեւ Հոկտեմբերի սկիզբը ջրանցքի այս աշխատութիւնն էլ լիովին պատրաստ կը լինի։

Ջրանցքը Օրթա Քիլիսա գիւղի մոտ անցնելու է Նրա համար յատկապէս շինուելիք երկու կամուրջներից, ագուգաներից, որոնցից մինը 21 եւ միւսը 40 մետր երկարութիւն, երկուն էլ տասնական մետր բարձրութիւն ունին այն խրամատների յատակից որոնց վրայ կառացւում են կամուրջները։ Կամուրջները չորս մետր եւ կէս լայնութիւն ունին, որոնց վրայ տեղաւորելու է միայն ջրանցքը, անցորդ կամ սայլորդ կարող են ցածրից գնալ։ Կամուրջները շինուամ են, որպէս զի ջրանցքի ջրի բարձրութիւնը չի լինի, չննինի, իսկ պատնէշ չէր կարելի այդանդ շինել, քանի որ դաշնան հեղեղների ժամանակ

այդ խրամատներից ջրեր են հոսում, անցնում կամ մերջները կառուցւում են կարծր քարով։

Բաց ջրանցքի առուի ամրացուելիք եւ ցեմենտով շինելի մասը ամբողջ ջրուղու երկարութեան 200/00 է միայն կազմում, մնացեալը պինդ եւ հաստատուն կաւից ու փիսարից է անցնում։

Շիրակի ջրանցքի ամենադժւար եւ հսկայական մասը ներքնուղին էր կազմում, որ արդէն մեծ յաջողութեամբ եւ ուղեղ գծերով միացան իրար հետ, եօթը իրար հանդէպ գործող աեղերից, բաց ջրանցքի մասը մեծ նեղութիւն չի կարող պատճառել այն արիաջան աշխատողներին որոնք 21 ամսուան ընթացքում անարգել հերոսական քայլերով առաջ տարին իրենց ստանձնած գործը։ Ըստով խմբագրութեանդ միջոցով հասարակութեան կը յայտարարեմ ջուլիսականոցի եւ երկաթուղու մեքենական արհեստանոցների մասին։

Լևահական, 27 Օգոստոս, 1924։ Ս. ԱԺՐՈՅԵՑ

ՆՈՐ ՍԱՑԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԴԻՑԱԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐ Լ. ՅՈՒՆԹԻ ՀԱՅՈՒԵՐ-ՆԵՐԻ ԴԻՑԱԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ՎԵՍՏԻՆ ՊԱՑՈՒԿԻՆ, ՏԵՂԱԿԵՆ, ԿԵՆՑԵՂԱԿԻՆ ՏԵՍԱԿԵՑԻՑ

“Հ/Ն Աստուածներ, դրամայի մասին բարական քննադատականներ լիս են տեսել ժամանակին. սակայն այդ տաղանդաւոր դրուածքի պարզաբանութիւնը չի կարելի աւարտուած համարել։

Հայ դրականութեան մեջ յատուկ ուշադրութեան արժանացած այդ դրուածքը արժէ ուսումնասիրել, որովհետեւ հայ կեանքի որոշ կողմից պարզաբանութեան գեղեցիկ կերտուածքն է։

Երկար ժամանակ Սեւանում, յատկապէս ամառներն, անցկացնելով՝ առիթ եմ ունեցել գրեթէ քայլ առ քայլ վերլուծել պատմական, կենցաղական եւ տեղագրական տեսակէտից այդ դրաման, մի կողմից պատմական յիշատակարանները ի նկատի ունենալով, միւս կողմից կզզու դիբը, տեղագրութիւնը եւ երրորդ կողմից հարց ու փորձ արել Սեւանի միաբաններին միարանական կենցաղի, ժամապաշտութեան մասին։